

Inst. Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Opolski
Pedagogical Instytut, University of Opole

ANNA GLIŃSKA – LACHOWICZ

***With care for healthy family – educationizing and resocializing
influence of Voluntary Labour Corps***

**W trosce o zdrową rodzinę – wpływ wychowawczo-resocjalizacyjny
Ochotniczych Hufców Pracy**

Ochotnicze Hufce Pracy zapewniają obecnie nie tylko naukę i przygotowanie zawodowe. Stwarzają również odpowiednie warunki do prowadzenia działań opiekuńczych profilaktycznych i resocjalizacyjnych. Przybliżenie charakterystyki aktualnej działalności tej placówki i uzyskiwanych przez nią efektów pracy z młodzieżą, daje szansę lepszemu zrozumienia istotności funkcjonowania tych placówek w polskim systemie resocjalizacyjnym. OHP jest dziś nadal niedoceniane, większość Polaków zapamiętała tę placówkę taką, jaka była w latach 70 tych – 80 tych, propagującą etos ciężkiej pracy dla narodu polskiego i walczącą z lenistwem pod sztandarami jedynie słusznej ideologii. Dziś nikt na łamach prasy nie opisuje spektakularnych osiągnięć młodzieży z OHP. Wychowawcy nie są działaczami partyjnymi, kochają swoją pracę i nadludzkim czasem wysiłkiem starają się z młodzieżą zagubionej, zaniedbanej wydobyć najlepsze cechy i przekonać, że warto być po prostu zwykłym, dobrym człowiekiem. OHP jest określana „placówką II szansy”, a właściwie ostatniej szansy na pomyślne ukończenie szkoły w ramach obowiązku szkolnego, zdobycie zawodu i szczęśliwy start w samodzielne życie. Zła sytuacja gospodarcza kraju, stosunkowo niski poziom zarobków i wysoki wskaźnik bezrobocia dodatkowo utrudniają te wysiłki.

Wśród głównych zadań OHP wymienia się przede wszystkim: zapewnienie opieki wychowawczej, profilaktykę, resocjalizację, korygowanie wadliwych postaw, przeciwdziałanie przestępczości. Młodzież kierowana do OHP pochodzi z rodzin dysfunkcyjnych, patologicznych, rodzin wielodzietnych, niepełnych, rozbitych i domów dziecka – wymaga tym samym oddziaływań o charakterze socjalizacyjnym. Najczęstszymi problemami tej młodzieży jest: zaniedbanie pedagogiczne, zagrożenie demoralizacją, a także przestępczość (blisko 50% wychowanków kierowana jest do OHP przez kuratorów sądowych)¹ – wymaga więc zorganizowanej opieki w placówkach typu otwartego, zapewniających również opiekę całodobową z zakwaterowaniem we własnej bazie noclegowej. Jest to często jeden z najważniejszych atutów agend OHP, ponieważ zmiana środowiska, a tym samym oderwanie od środowiska pochodzenia (patologiczna sytuacja w domu rodzinnym, destruktywna grupa rówieśnicza), daje jedyną szansę na skuteczność działań profilaktycznych. OHP spełnia tym

¹ Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002, s. 28.

samym zadania związane z przeciwdziałaniem społecznym zagrożeniom funkcjonowania rodziny, zarówno rodziny pochodzenia młodzieży uczącej się w OHP (nawiązując kontakt i współpracę z tymi rodzinami) jak i w odniesieniu do rodzin, które młodzież ta ma zamiar dopiero założyć. Biorąc pod uwagę jak obecnie szczególnie istotną jest kwestia utrzymania rodziny – działalność OHP jest tym bardziej szczególnie istotna.

Aby przybliżyć aktualną działalność OHP i biorąc również po uwagę niewielką świadomość społeczną tego zagadnienia – opracowano i przeprowadzono badania mające na celu z jednej strony zbadanie uzyskiwanych wyników pedagogicznych, z drugiej strony zbadanie aspektu resocjalizacji przez pracę w OHP. Jak już wspomniałam, młodzież trafiająca do OHP potrzebuje specjalnego rodzaju oddziaływań, ale i też oczekuje radykalnie innego przyjęcia. Ma negatywne doświadczenia z innych szkół, czuje się niechciana i odrzucana przez wszystkich – czasem i przez najbliższych. Jaką może mieć motywację do bycia „normalnym człowiekiem”, „dobrym pracownikiem” czy wreszcie „kochającym rodzicem”? Niezmiernie ważne jest postawienie tu pytania „czy ten młody człowiek w ogóle wie jak spełniać te przypisane mu role społeczne, czy miał wokół siebie pozytywne przykłady?” Stojąc na progu dorosłego życia, musi dokonać wielu ważnych wyborów: wyboru zawodu, wyboru miejsca pracy, wyboru miejsca zamieszkania, wyboru dalszej drogi życiowej, ale także wyboru współmałżonka. Czy założenie i utrzymanie rodziny stanie się czymś normalnym – to też zależy od doświadczeń zdobytych w OHP. Zadanie OHP nie kończy się na „ukończeniu szkoły zawodowej”, ale jest miejscem, gdzie ci młodzi ludzie zdobywają niezbędny bagaż doświadczeń na całe dorosłe życie. Zadanie niełatwe, wymagające poświęceń i zaangażowania pracowników OHP i współpracujących z nimi pracodawców.

Mówiąc o oddziaływaniach wychowawczych poprzez pracę należy wymienić tu oddziaływaniach o charakterze kreującym, wspomagającym rozwój, kompensacyjnym, korekcyjnym, reedukacyjnym i resocjalizacyjnym². OHP poprzez naukę zawodu w wybranych zakładach pracy, stara się wykorzystać te zalety pracy i dzięki nim w efekcie uzyskiwać znacznie lepsze wyniki oddziaływań o charakterze edukacyjnym, ale przede wszystkim - socjalizacyjnym i resocjalizacyjnym. Praca zapewnia jednostce status i pozycję społeczno – zawodową oraz powoduje instrumentalne przemiany charakterologiczne – integracyjne w sferze motywacji i postaw³.

Głównym tematem przeprowadzonych badań było zagadnienie oddziaływania poprzez pracę w OHP. Praca (praktyki zawodowe uczestników OHP i praca zawodowa absolwentów OHP) jest postrzegana tutaj jako forma terapii, forma wpływu o charakterze wychowawczym, socjalizującym i resocjalizującym. Istotny wpływ na efektywny przebieg tego procesu ma sama czynność – pracowanie (nauka zawodu, praktyki), jak również osoby socjalizująco znaczące: wychowawcy OHP, pracodawcy, przełożeni, rodzice młodzieży z OHP – uczestniczące w procesie oddziaływań. Celem badań natomiast było ukazanie jak wszechstronnie wykorzystywane są walory pracy w oddziaływaniach skierowanych do młodzieży z OHP. Dzięki uzyskanym wynikom badań będzie można przede wszystkim ocenić efektywność współpracy wychowawców, pracodawców i uczestników OHP, a także ustalić czy wykorzystywane są socjalizacyjne i resocjalizacyjne walory pracy, czy młodzież z OHP zmienia się dzięki wykonywanej pracy, czy OHP wyrównuje szanse młodzieży zaniedbanej i przygotowuje do dorosłego życia? Ze względu na narzucony limit niniejszego artykułu –

² J. i B. Raczkowscy, Praca w wychowaniu dzieci i młodzieży, Warszawa 1990, s. 282.

³ A. Makowski, Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja, Warszawa 1994, s. 146 – 159.

pozwole sobie jedynie zasygnalizować najważniejsze kwestie dotyczące przeprowadzonych badań. Zainteresowanych odsyłam do szerszych opracowań uzyskanych wyników⁴.

Badaniami objęto w sumie 2652 osoby. Respondenci stanowią trzy grupy badawcze. Pierwszą grupę badanych stanowią wychowawcy pracujący w OHP (458 osób, w tym: 269 kobiet i 189 mężczyzn. W badaniach wzięły udział osoby pomiędzy 22 – 70 rokiem życia. Drugą grupę respondentów stanowią pracodawcy oferujący w swoich zakładach pracy (firmach) miejsca praktyk zawodowych dla młodzieży z OHP. Ankiety wypełniło 418 losowo dobranych osób. W tym 95 kobiet i 320 mężczyzn (trzy osoby nie udzieliły takiej informacji). Przedział wiekowy wśród badanych: od 24 lat – do 70 roku życia. Trzecia grupa badanych, to młodzież ucząca się w Ochootniczych Hufcach Pracy na terenie całego kraju. Badaniami objęto grupę 1776 osób – w tym: 1225 chłopców i 546 dziewcząt, w wieku od 14 do 24 lat.

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Posłużono się techniką badań ankietowych, którą wybrano ze względu na szeroki zasięg (ogólnopolski) przeprowadzonych badań. Podstawowym narzędziem badawczym była ankieta, specjalnie opracowana przez zespół badawczy pod kierunkiem prof. dr hab. Zenon Jasińskiego (Uniwersytet Opolski). Dla każdej grupy respondentów przygotowano odrębną ankietę.

Wśród uczestników OHP zagadnieniem kluczowym były aspiracje i plany życiowe w powiązaniu z nauką zawodu i przygotowaniem do dorosłego życia.

Godnym uwagi jest fakt, iż 61, 3% uczestników OHP deklaruje, że sami wybrali zawód, którego aktualnie się uczą i 59% nie chciałoby tego zawodu zmieniać. Młodzież tym chętniej uczy się zawodu i tym większe czerpie z tego zadowolenie im bardziej wybór zawodu zależał od nich samych i jest zgodny z ich zainteresowaniami. Aż 61% badanych uczestników OHP deklaruje, iż uczy się zawodu zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, a jedynie co piąty uczestnik (20%) nie uczy się zawodu zgodnie z zainteresowaniami. Wyniki badań wskazują ponadto, iż satysfakcja odczuwana przez uczestników OHP związana jest z wyborem zawodu zgodnego ze swoimi zainteresowaniami. Blisko 60% uczestników OHP deklaruje, iż często odczuwa satysfakcję zawodową, jeśli ich zawód jest zgodny z zainteresowaniami⁵. Jak wynika z powyższych danych – należy w jak największym stopniu zapewniać młodzieży samodzielny wybór zawodu – ponieważ w znacznym stopniu przyczynia się to do zadowolenia z nauki tego zawodu, czerpania z niego satysfakcji i zaangażowania w późniejszą pracę.

Godnym podkreślenia jest poziom świadomości młodzieży z OHP, co do korzyści jakie są osiągane dzięki wykonywanej przez nich pracy. Na pytanie: Komu twoja praca przynosi korzyści? 38,23% badanych jednoznacznie dostrzega, że praca przynosi im samym korzyści, gdyż daje im satysfakcję i pieniądze. Co oznacza, iż dostrzegają wartość pracy w wymiarze indywidualnym. Natomiast blisko 24% uczestników OHP uważa, że ich praca przynosi korzyści wszystkim – co można przyjąć za pozytywny efekt procesu socjalizacji przez pracę. Tylko 12 osób (0,68%) nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Blisko 53% uczniów ocenia, iż OHP dobrze przygotowuje ich do zawodu i ponad 75% uczestników przyznaje, że lepiej czuje się w OHP niż w poprzedniej szkole⁶ – deklaracje te są wspólnym potwierdzeniem doniosłej roli i osiąganych rezultatów w pracy wychowawczo – resocjalizacyjnej przez OHP.

⁴ Szersze opracowanie wyników badań poszczególnych grup badawczych można znaleźć w publikacji Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochootniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszaków 2002, s. 27, 151, 167 i 197.

⁵ Por. I. Mudrecka, Ergoterapia a rzeczywistość zawodowa w ocenie uczestników OHP /w:/ Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochootniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszaków 2002, s. 151 i dalsze.

⁶ Por. tamże, s. 159 i dalsze.

Ponadto w odniesieniu do planów życiowych, ponad 38% badanych chciałoby pracować i jednocześnie dalej się uczyć. Podobna ilość osób pragnie podjąć pracę, a ponad 15% - chce dalej się uczyć, podwyższając tym samym swoje kwalifikacje i poziom wykształcenia. Jest to zjawisko godne uznania, świadczące o wysokiej samoocenie i odpowiedzialności za swoje dalsze losy. Jednak w przypadku braku pracy zdecydowana większość młodzieży (blisko 71%) zamierza bardzo aktywnie szukać pracy⁷ – co świadczy o dobrym przygotowaniu do radzenia sobie na rynku pracy.

Analizując wyniki uzyskane w badaniach II grupy respondentów można stwierdzić, iż większość pracodawców współpracujących z OHP jest przekonana (252 osoby) o pozytywnym wpływie pracy na proces resocjalizacji, jakiemu poddawana jest młodzież z OHP w czasie praktyk zawodowych. Są również świadomi jak istotne zmiany zachodzą w tej młodzieży. Jak deklarują - dzięki pracy młodzież uczy się przede wszystkim: obowiązkowości (32,9%), odpowiedzialności (28,6%), poszanowania pieniędzy i pracy (14%). Pracodawcy wskazują ponadto, że po całym cyklu kształcenia zmienia się system wartości młodego człowieka poprzez kontakt ze starszymi uczniami, dorosłymi pracownikami ma możliwość „naśladowania pozytywnych wzorców”. Warto również podkreślić, iż pracodawcy mają rozeznanie jaką młodzież, z jakimi problemami przyjmuje na praktyki, a pomimo to zauważają coraz mniej różnic pomiędzy uczestnikami OHP, a uczniami szkół zawodowych. Oczywiście w sensie pozytywnym – bowiem oznacza to zdaniem pracodawców, że młodzież z OHP: „więcej czasu poświęca pracy”, „jest bardziej sumienna i pracowita”, „są bardziej samodzielni”, „bardziej doceniają pracę i ewentualne nagrody”⁸. Bliski kontakt z wychowawcami OHP jest oceniany pozytywnie w opiniach wychowawców, w dużym stopniu poprawiając jakość wpływów jakim poddawana jest młodzież z OHP.

Ostatnia grupa respondentów to wychowawcy OHP. We wszystkich ankietach wychowawcy wymieniają aż 58 różnych zawodów oferowanych przez OHP. Ilość tych zawodów może wskazywać na szeroki wachlarz propozycji nauki zawodu skierowany do młodzieży uczącej się w OHP, co jest niezaprzeczalnym atutem tych placówek. Dzięki temu młodzież nie musi czuć się przymuszana do nauki zawodu bez możliwości jego wyboru, często sama go wybiera (jak wspomniano już wcześniej) – co jest jednym z najważniejszych warunków oddziaływania przez pracę. Rola wychowawców OHP to przede wszystkim umiejętne pokierowanie (doradzanie, uświadamianie) wyborem zawodu, dającym nadzieję na pomyślne zakończenie nauki i tym samym daje szansę na wejście w dorosłe, samodzielne życie absolwentów OHP. Wychowawcy poproszeni o ocenę zadowolenia wychowanków OHP ze swoich praktyk zawodowych aż w 50,87% (233) odpowiedzi ocenili, że co najmniej 3/4 uczestników OHP jest zadowolonych ze swoich praktyk, natomiast zdaniem 72,49% (332) wychowawców – niezadowolony z praktyk zgłasza mniej niż 1/4 wychowanków OHP. Natomiast 24,23% (111) wychowawców uważa, że blisko połowa młodych osób chciałaby pracować tam, gdzie odbywali praktyki zawodowe. Jest to jednoznaczne potwierdzenie prawidłowego doboru miejsc praktyk, a także spotkania przez młodzież serdecznego przyjęcia i miłej atmosfery w danym zakładzie pracy. Pozostała część młodzieży – zdaniem 31,22% (143) respondentów - zamierza podjąć pracę w nowym miejscu. Grupa ponad 48% (220) wychowawców uważa, że niechęć do podjęcia jakiegokolwiek pracy deklaruje mniej niż 25% młodzieży z OHP. Wynik ten można uznać za bardzo pozytywny, biorąc pod uwagę złą sytuację na rynku pracy.

⁷ Por. Z. Jasiński, Praca w planach zawodowych młodzieży z OHP /w:/ Z. Jasiński, I. Mudreka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszów 2002, s. 30 i dalsze.

⁸ Por. B. Turkiewicz – Mirucka, Rola pracodawców w procesie resocjalizacji młodzieży /w:/ Z. Jasiński, I. Mudreka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszów 2002, s. 167 i dalsze.

Wypowiedzi wychowawców na temat zadowolenia z praktyk swoich podopiecznych świadczą o tym, iż wychowawcy są zainteresowani poznaniem opinii młodzieży na ten temat. Pozwala to na lepsze dopasowanie miejsc praktyk do potrzeb i możliwości wychowanków, ich osobowości, predyspozycji i uzdolnień czy zainteresowań. Pozwala również na zebranie informacji co do samego miejsca praktyk i osób opiekujących się praktykantami. Są to informacje o tyle istotne, że mogą przyczynić się do jak najlepszego doboru miejsc praktyk – a tym samym na uzyskanie lepszych efektów wpływu socjalizacyjnego, pozwalają również na ewentualne pokierowanie osobami zajmującymi się przebiegiem praktyk w danym zakładzie pracy. Jednym ze sposobów zapobiegania bezrobociu wśród absolwentów OHP jest poszukiwanie odpowiednich miejsc praktyk zawodowych, w których pracodawcy chętnie zatrudnią młodzież po odbyciu praktycznej nauki zawodu⁹. Interesujące są wypowiedzi wychowawców dotyczące oceny stosunku pracodawców do pracy młodzieży z OHP. Wśród wychowawców 37,99% (174) uważa, że ponad 3/4 pracodawców jest zadowolonych z jakości wykonanej pracy młodzieży OHP i 29,69% (136) wychowawców uważa, że ponad połowa pracodawców ocenia młodzież OHP jako dobrych pracowników. Istotnym zagadnieniem była również elastyczność kształcenia – czyli dostosowywanie do zapotrzebowania na rynku pracy – wydaje się być najprostszym zbiegiem, pozwalającym na niwelowanie ewentualnego wzrostu poziomu bezrobocia wśród młodzieży z OHP. Respondenci pytani o elastyczność kształcenia w OHP w stosunku do zapotrzebowania rynku pracy, najczęściej oceniają ją jako dobrą 36,70% (168) i raczej dobrą 43,48% (199).

Wychowawcy wykazali się w badaniach również dużym zainteresowaniem losami zawodowymi absolwentów OHP, co potwierdza ich zaangażowanie w problematykę ochrony młodzieży z OHP przed bezrobociem. Losami absolwentów interesuje się aż 88,2% respondentów, brak informacji na ten temat deklaruje 9,82% respondentów. Najczęstszym uzasadnieniem dla braku tych informacji było stwierdzenie, iż „urywa się kontakt” (5,46%). Ponadto zdaniem wychowawców najważniejsze elementy działalności OHP – czyli takie, które najlepiej wpływają na poprawę funkcjonowania uczestników OHP w społeczeństwie - to: nauka zawodu - 50,22% i wsparcie psychologiczne wychowawców - 32,09%. Najczęściej udzielane odpowiedzi respondentów wskazują jednoznacznie na oddziaływanie na młodzież w OHP poprzez naukę i pracę. Jako placówka II szansy – dzięki nauce zawodu i przyjaznemu traktowaniu młodych ludzi – ma możliwość zmiany ich perspektyw życiowych. Na pytanie o istotność wychowania przez pracę jako jednego z elementów działalności OHP respondenci niemal jednogłośnie - 97,88% - odpowiedzieli, iż wychowanie przez pracę jest ważnym elementem działalności OHP¹⁰.

Omówione powyżej wyniki badań wydają się być godne uwagi również z tego względu, iż podobna tematyka badań na skalę ogólnopolską nie była dotąd realizowana. Znane są natomiast jedynie wyniki badań cząstkowych, najczęściej dotyczących jednej wybranej placówki OHP, bądź badania o zasięgu lokalnym.

W wypowiedziach wszystkich trzech grup respondentów można wyraźnie zauważyć, iż wpływ wychowawczo – resocjalizacyjny OHP, a szczególnie oddziaływanie poprzez pracę przynoszą pozytywne, wymierne efekty. Godna podkreślenia jest ścisła współpraca wszystkich uczestników badań – co znacznie wpływa na osiągnięte rezultaty działalności OHP. Najważniejszy wniosek brzmi: oddziaływanie przez pracę, z uwagi na jej wielość walorów,

⁹ Por. tamże, s. 172.

¹⁰ Szerzej patrz również: A. Glińska – Lachowicz, Praca jako forma oddziaływań resocjalizacyjnych w opinii wychowawców OHP/w:/ Z. Jasiński, I. Mudreka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszów 2002, s. 197 i dalsze.

jest koniecznością! Należałoby przeanalizować możliwość wykorzystania tych doświadczeń również na gruncie innych placówek. Uzyskane wyniki ukazują również wielopoziomowość procesów przebiegających w placówkach, jakimi są Ochotnicze Hufce Pracy. Dziś młodzież ucząca się w OHP – jutro usamodzielnia się i założy rodziny, tym samym zapewni swoim dzieciom lepsze życie niż sami mieli – taką mamy nadzieję i tego im życzymy. Reasumując uzyskane wyniki można określić jako zadowalające, dają one również podstawy do pozytywnej oceny zaangażowania wychowawców OHP i pracodawców w problematykę oddziaływania o charakterze socjalizacyjnym i resocjalizacyjnym, skierowanego pod adresem młodzieży podejmującej kształcenie w OHP.

PIŚMIENNICTWO

1. Glińska – Lachowicz A., Praca jako forma oddziaływań resocjalizacyjnych w opinii wychowawców OHP /w:/ Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002
2. Jasiński Z., Praca w planach zawodowych młodzieży z OHP /w:/ Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym..., wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002
3. Jasiński Z., Mudrecka I. /red./, Praca w systemie wychowawczym Ochotniczych Hufców Pracy, wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002
4. Makowski A., Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja, Warszawa 1994
5. Mudrecka I., Ergoterapia a rzeczywistość zawodowa w ocenie uczestników OHP /w:/ Z. Jasiński, I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym..., wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002
6. Rączkowsky J. i B., Praca w wychowaniu dzieci i młodzieży, Warszawa 1990
7. Turkiewicz – Mirucka B., Rola pracodawców w procesie resocjalizacji młodzieży /w:/ Z. Jasiński , I. Mudrecka /red./, Praca w systemie wychowawczym..., wyd. Antykwa, Opole – Dobieszków 2002, s. 167.

STRESZCZENIE

Autorka przedstawia współczesną rolę Ochotniczych Hufców Pracy jako placówki o charakterze resocjalizacyjnym, wykorzystującą walory oddziaływania poprzez pracę na młodzież niedostosowaną społecznie. Dzięki tym oddziaływaniom młodzież ma szansę na lepszy start w dorosłe życie, pracę i założenie własnej „zdrowej rodziny”.

SUMMARY

Author presents contemporary role of Voluntary Labour Corps (OHP), as an institution with resocializing influence through the labour and ergotherapy, for underprivileged youth. Thanks this influence youth have a chance for a better start in to the “grow-life”, work and to have they own “healthy family”.